

SECTIO SECUNDA

PSYCHOLOGIA RATIONALIS

Rationalem psychologiam, quæ de essentia seu substantia ipsa, quæ principium existit operationum et affectionum earum, quas supra retulimus, disserit, quatuor absolvemus capitibus, in quorum primo sermo instituetur circa naturam animæ; in altero circa ejus unionem cum corpore; in tertio circa ipsius originem; in quarto de statu unionis et separationis agemus.

CAPUT PRIMUM

DE NATURA RATIONALIS ANIMÆ

ARTICULUS PRIMUS

De immaterialitate et simplicitate animæ.

§ I

Definitiones et notiones præviæ.

Ut breviter simul ac dilucide res peragatur, præmittere libet quasdam definitiones ac quasi generales notiones, quæ non tantum huic articulo, sed universæ psychologiæ rationali viam sternunt ac lumen effundunt.

1.^a Nomine rationalis animæ seu mentis humanæ cuncti homines intelligunt naturam seu rem illam, quæ in nobis est principium sentiendi, imaginandi, percipiendi tam res

corporeas, quam spirituales, judicandi, ratiocinandi, bonum prosequendi et malum aversandi per volitiones et nolitiones liberas. Nam, cum ex sensu intimo perspicuum sit et indubium, hæc omnia in nobis et a nobis perfici, idemque esse subjectum, in quo recipiuntur, et quod prædictarum omnium affectionum et operationum conscium est, animam rationalem dicimus rem, quæ prædictorum et principium et subjectum existit, quæcumque tandem ejus natura sit.

2.^a Quod attinet ad existentiam rationalis hujus animæ, probatione non indiget; quandoquidem, si nihilum nihil agere potest, si in nobis existunt præfatæ operationes, *aliquid* reale existat opus est, quod sit earumdem principium et sufficiens ratio. Quo sensu verum est Cartesii effatum: *cogito, ergo sum*, quatenus nempe conscientia cogitationis secum fert necessario conscientiam seu cognitionem animæ quoad existentiam¹.

3.^a *Cogitatio*, si strictius et proprie accipiatur, significat perceptiones ac actus omnes seu modos cognoscendi intel-

¹ D. Thomas non solum id docuit ante Cartesium, sed scite notavit, hujusmodi notitiam existentiae animæ per actum cogitandi seu intelligendi esse *particularem* seu singularem, ac proinde non proprie scientificam, qua naturam mentis humanæ in universali vestigamus ac noscimus. En ejus verba: «Non ergo per essentiam suam, sed per actum suum se cognoscit intellectus noster; et hoc dupliciter: Uno quidem modo particulariter, secundum quod Socrates vel Plato percipit, se habere animam intellectivam ex hoc, quod percipit, se intelligere. Alio modo in universali, secundum quod naturam humanæ mentis ex actu intellectus consideramus... Est autem differentia inter has duas cognitiones: nam ad primam cognitionem de mente habendam sufficit ipsa mentis præsentia, quæ est principium actus, ex quo mens percipit seipsam, et ideo dicitur, se cognoscere per suam præsentiam; sed ad secundam cognitionem de mente habendam non sufficit ejus præsentia, sed requiritur diligens et subtilis inquisitio. Unde et multi naturam animæ ignorant, et multi etiam circa naturam animæ erraverunt». *Sum Theol.*, 1.^a p., quæst. 87, art. 1.º

lectus, prout facultas est a voluntate, sensibus et imaginatione distincta: quo sensu in sequentibus hoc nomen accipimus, nisi aliter ex adjunctis innuatur. Apud recentiores frequenter hæc vox usurpatur pro affectionibus et actionibus quibuscumque, quarum conscientiam mens habet; unde non solum intellectus actus et modos cognoscendi complectitur, ut perceptionem, iudicium, reflexionem, etc., sed volitiones ac nolitiones voluntatis, sensationes tum internas, tum externas, uno verbo, phænomena cuncta, quæ conscientiæ subiiciuntur.

4.^a Materia vel corpus, quæ hic tamquam synonyma usurpamus, est substantia extensa, ex partibus coagmentata et composita, divisibilis ac figurabilis¹. Spiritus vero nomine intelligere oportet substantiam inextensam, simplicem, indivisibilem, nulla figura insignitam, facultate intelligendi ac voluntate libera præditam.

5.^a Ut res *subsistens* dicatur, duæ requiruntur conditiones: 1.^a quod sit *res per se existens*, id est, quæ alteri non indigeat inhærere vel uniri, ut existat; 2.^a quod *seipsam possideat quoad esse et operari*, ita ut res subsistens sit principium et ratio operationum, quæ ei competunt. Defectu prioris conditionis animæ brutorum, partes substantiæ, ut cor vel oculus, et accidentia subsistentiam non obtinent; quia, ut sint et operentur, indigent alteri substantiæ vel totali vel partiali uniri et inesse. Defectu posterioris, anima rationalis a corpore separata veram quidem subsistentiam sibi vindicat, sed non *completam*; tum quia, ut naturam completam et speciem humanam constituat, indiget corpori uniri; tum etiam quia in

¹ Inter materiæ seu corporis attributa non annumeramus *inertiam*, adversus id, quod omnes fere philosophi post Cartesium in more habent; tum quia, ut in Cosmologia ostendemus, corpora plurima vera gaudent vi agendi; tum quia periculosum est ac rationi minime consentaneum, differentiam inter corpus et spiritum, ac proinde spiritualitatem animæ rationalis velle demonstrare ex attributo, cuius existentiam in materia quamplurimi nobilioresque philosophi non agnoscunt nec tuentur.

eo statu separationis seipsam non plene possidet quoad operari; quandoquidem elicere nequit non solum vegetativæ vitæ functiones, sed neque sensitivæ operationes, quæ sine cerebro et corporeis organis exerceri non possunt. Ex quo ultro colligitur, rationalem animam a corpore separatam imperfectam tantum subsistentiam obtinere.

6.^a Res aliqua corrumpi potest 1.º *per se*, quod tunc accidit, quando rei advenit forma contraria vel incompatibilis cum ea, quæ prius subjecto inerat; puta, si lignum recipiat formam ignis in hypothesi generationis substantialis, vel si ex cera statua hominis conficiatur et postea figuram vasis vel circuli accipiat, subit corruptionem *per se* ex introductione formæ cum priori incompatibilis. 2.º *Per accidens*, si absque mutatione ulla formæ destruat vel pereat subjectum, sine quo existere nequit: ut in allato exemplo, si cera ipsa destruat vel desinat esse, peribit quoque necessario figura statuæ vel circuli, quam habeat. Ex quo colligere licet, corruptionem *per se* locum non habere, nisi quatenus forma separatur a materia, vel saltem una pars rei ab altera sejungitur. Quibus prænotatis, sit

§ II

THESIS I.^a

Anima rationalis simplex omnino existit.

Prob. Quod intelligit et vult, est omnino et essentialiter simplex; sed anima rationalis intelligit et vult, ut constat ex sensu intimo; ergo...

Prob. maj. Si rationalis anima, quæ intelligit et vult, esset composita ex partibus realiter distinctis, vel una pars vellet et altera cognosceret, vel utraque pars et vellet et cognosceret: sed quodvis horum absurdum involvit; ergo...

Prob. min. quoad 1.^{am} partem; tum quia pars, quæ vult, necessario etiam debet cognoscere seu cogitare, nam ratione

et sensu intimo testibus «nihil volitum, quin præcognitum»; tum quia, si una animæ pars, v. gr., A, tantum vellet, et altera seu B solum intelligeret, A conscientiam haberet solarum volitionum et similiter B solarum cogitationum: sed ex sensu intimo habemus, unum idemque esse principium et subjectum volitionum et intellectionum; quod ex eo præterea ostenditur, quod inter volitiones et intellectiones discernimus, quod sane fieri non posset, nisi utræque in una et eadem conscientia conjunctæ et intime unitæ reperirentur; ergo dici nequit, quod una pars animæ vult et altera cognoscit seu intelligit.

Quoad 2.^{am} partem. Si utraque animæ pars et vult et intelligit, jam non una, sed duæ erunt in nobis animæ; nihil enim aliud est anima quam principium, quod in nobis intelligit et vult: ergo non unam, sed duas etiam conscientias habebimus. Præterea, si pars A et cognoscit et vult, superflua est pars B, quæ idem perficiat. Præterquam quod, si pars A et vult et intelligit, et simul aliis partibus non constat, jam habemus rem simplicem, quæ principium existit operationum animæ, ipsaque proinde erit rationalis anima simplex, de qua loquitur thesis.

Corollarium:

Ergo anima hominis ab humano corpore, cui unitur, penitus differt, sicut et a reliquis omnibus corporibus. Corpora namque, sive humanum, sive cætera, quæ nostræ subsunt investigationi, partibus constat, extensa ac divisibilia existunt; quod quidem animæ penitus repugnat, ut nunc vidimus.

THESIS 2.^a

Hominis anima est substantia omnino immaterialis et pura spiritualis.

Quod sit substantia, aperte constat ex sensu intimo, qui testatur, principium in nobis cogitans unum idemque perseverare sub diversis modificationibus, quas experitur ac in se

recipit. Siquidem testatur sensus intimus, eandem ab initio ad finem usque perseverare in nobis rem eam, quæ nunc hanc cogitationem elicit, heri aliam distinctam, nunc volitionem, postea nolitionem exerit. Porro res, quæ eadem quoad suum esse permanens diversos actus elicit, diversisque, immo contrariis subjicitur modificationibus, proculdubio substantiæ rationem obtinet¹.

Dico in thesi: *omnino immaterialis et pure spiritualis*, quia ad veram spiritualem animæ demonstrandam et materialistarum commenta refellenda non sufficit ostendere, animam esse substantiam simplicem seu non compositam ex partibus; id namque etiam congruit elementis primigeniis materiæ seu corporum, prout placet non ignobilibus philosophis: sed opus est demonstrare, rationalem animam univer-

¹ Ad rem Balmes: «Si en nosotros no hubiese algo permanente en medio de tanta variedad, la conciencia del yo sería imposible. Entonces no habría en nosotros más que una sucesión de fenómenos inconexos, y, por lo tanto, serían imposibles la memoria y la combinación. El pensamiento es un absurdo, si no hay algo que piense, permaneciendo idéntico bajo la variedad de las formas del pensar. En nosotros, pues, hay un sugeto simple, que todo lo enlaza, en el cual se verifican esas mudanzas; hay, pues, una sustancia... Si no admitimos que el alma es sustancia, la proposición *yo pienso* carece de sentido. Entonces la filosofía pierde su punto de apoyo; todo cuanto experimentamos en nuestro interior es una serie de fenómenos inconexos, incapaz de ser observada y de estar sometida á ninguna regla. Mi pensamiento de ahora no es individualmente mi pensamiento de ayer; como mi pensamiento de mañana no será mi pensamiento de hoy: estos pensamientos, considerados en sí, con precisión de un sugeto en el cual se hallen, no tienen nada que ver el uno con el otro: quizás versan sobre objetos sin ninguna relación; quizás son contradictorios; quizás el pensamiento de hoy es negación del de ayer... Para decir *yo*, es necesario suponer una realidad permanente: realidad, porque lo que no es real, es nada; permanente, porque lo que pasa desaparece, deja de ser y no puede servir de punto para unir nada». *Filos. fund.*, lib 9.º, cap. VI et VII.

sum corporum seu materiæ ordinem transcendere et superare. Itaque

Prob. 1.º Illud dicendum omnino immateriale et pure spirituale, cui conveniunt attributa et operationes, quæ materiæ seu corpori repugnant; atqui in anima rationali existunt attributa et operationes, quæ cum materia omni repugnant; ergo... Maj. patet, quia animæ naturam seu essentiam, sicut et cæterarum fere omnium rerum, ex attributis, effectibus et operationibus colligimus et dignoscimus, cum ipsas rerum essentias vel intimam substantiam directe et immediate intueri non possimus, experientia quotidiana teste. Prob. min.

a) Animæ rationalis attributum est intellectus seu facultas intelligendi et ratiocinandi, ut sensus intimus aperte testatur: atqui corpori nulli sive composito sive simplici congruit intellectus, ut constat, tum ex communi hominum sensu, substantiam intelligentem ab omni corporea substantia separantium; tum experientia, cum nullum intellectus vestigium in materia appareat; tum etiam quia, si bruta ipsa, quæ proculdubio nobiliora sunt entia quam elementa materiæ, quantumvis simplicissima, intellectu non gaudent, a fortiori ipso privantur corpora omnia et illa elementa. Bruta porro intellectu evidenter privantur: nam, si intellectu gauderent, abstractas notiones generum et specierum efformare possent, simulque percipere universalis et prima scientiarum principia; possent vocabulis arbitratis institutis uti ad significandas internas affectiones et rerum notitiam, vel saltem non naturaliter et eodem modo interna significare; possent denique artes suas et effectus perficere, variare ac nova etiam adinvenire: et tamen nihil horum facere, compertissima res est.

b) Alterum attributum rationalis animæ est libertas, ut ex sensu intimo aperte constat. Quisque namque sibi intime conscius est, se pro suo arbitrio agere vel non agere, atque seipsum pro libitu determinare ad agendum intensius vel remissius, statim vel postea, sic vel aliter: atqui hujusmodi

libertatis attributum, non solum materiæ non congruit, sed cum ejus attributis et legibus prorsus pugnat; nemo quippe sanæ mentis dixerit, corpus liberum esse ac dominum suorum actuum et motuum, ita ut pro nutu suo motum sibi dare possit, vel datum sistere, vel augere et minuere, vel alio eundem detorquere. Atqui hoc eadem ratione congruit materiæ ex partibus coagmentatæ ac elementis simplicibus ejusdem, si dentur; leges namque mechanicæ, quibus corpora subjiciuntur quoad existentiam et communicationem motus, non minus congruunt compositis quam simplicibus; quinimo compositis corporibus in eorum hypothesi, qui elementa simplicia admittunt, competunt illæ leges ratione elementorum, ex quibus coalescunt: ergo rationalis anima, quæ libertate perfecta gaudet, per quam domina est suorum actuum, supra materiam omnem, sive compositam, sive simplicem, elevatur, ac corporum, quæ legibus necessariis in suo motu subjiciuntur, universum ordinem transcendit.

Prob. thesis 2.º Propria ac præcipua animæ rationalis operatio est *intelligere*, id est, res cognoscere per notiones universales et abstractas, ac per judicia universalis et ratiocinia rerum naturam et attributa vestigare ac detegere; atqui hujusmodi operatio pure spiritualis est, proindeque materiæ penitus repugnat; ergo etiam anima rationalis, hujus operationis principium, res est pure spiritualis, nihil commune habens cum materia: siquidem, ut scite habet D. Thomas ¹, «operatio rei demonstrat substantiam et esse ipsius, quia unumquodque operatur, secundum quod est ens, et propria operatio rei sequitur ejus naturam». Jam vero, quod intelligere sit operatio pure spiritualis et materiam omnem transcendens, constat 1.º quia hæc operatio ex sua natura ab omni corporeo organo est independens ², ut apparet in angelis et

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 2.º, cap. xxv.

² Apposite ad rem P. Raulica: «El raciocinio, aun cuando es aplicado á los cuerpos, se hace *sin* el cuerpo y *sin* el menor concurso del cuerpo. Porque raciocinar sobre los cuerpos es com-

in Deo; 2.º quia impressiones organicae et perceptiones ab eis determinatae singularia tantum complectuntur, ut videre licet non solum in externis sensibus, sed in ipsa quoque imaginatione, quae, quamvis illos longe superet, tamen singularia tantum percipit, quia organo corporeo alligatur; 3.º quia per intelligere homo attingit ac cognoscit non solum omnia corporea, sed res pure spirituales et rationes ab omni materia abstractas et sejunctas, ut rationes universales lapidis, corporis, numeri, beneficii, injuriæ, veritatis, entis, boni, infiniti, Dei, etc. ¿Quis porro sibi persuadeat, operationem istam *intelligendi*, qua altissima hæc objecta altissima attinguntur ratione, profluere et elici a materia quacumque, sive composita, sive simplici ¹?

Corollarium:

Er go merito docet D. Thomas, animam hominis esse totam in toto corpore et totam in qualibet ejus parte.

Anima namque, utpote hominis corpus substantialiter informans, in qualibet ejus parte existit, secus enim his partibus non tribueret *esse humanum*; ideo enim brachium, ex. gr.,

parar las *ideas* que el entendimiento se ha formado respecto á la naturaleza y propiedades de los cuerpos; es procurar *entender* los cuerpos; es decir, conocerlos por lo que tienen de más incorporal. El raciocinio sobre el cuerpo es, pues, una operación del exclusivo resorte del espíritu, y los cuerpos representan el papel de objetos, no de cooperadores, aun en la operación que se refiere á ellos.

Con mayor razón no entra para nada el cuerpo en los raciocinios relativos á las cosas puramente espirituales. En efecto; cuando raciocinamos sobre la naturaleza de Dios, de los ángeles... sobre los principios, las doctrinas, los fines, la religión, la moral, la filosofía, las leyes y los deberes, ¿pedimos, recibimos el menor auxilio de nuestro cuerpo? ¿No debemos esforzarnos, por el contrario, por abstraernos de cuanto es sensible y corporal? *Filos. Crist.*, t. III, cap. XIV, § 133.

¹ Vid. *Estudios sobre la Filos.*, etc., lib. 4.º, cap. III, IV et passim.

Petri est brachium *humanum* et non leoninum, quia vitaliter et substantialiter ipsi adest anima humana. Ex alia parte, si anima hæc pure spiritualis existit, omnimodaque gaudet simplicitate, loco circumscribi nequit; id enim corporibus tantum congruit, quæ extensione et partibus constant, ex quibus resultat occupatio certi loci et coaptio vel commensuratio corporis contenti cum loco continente.

Itaque rationalis anima est in toto corpore humano, quatenus ejus existentia et operatio extra hoc corpus sese non porrigunt, sed ipso continentur et definiuntur: quapropter ajebant Scholastici, animam sicut et angelos esse in loco *definitive*: at in eo non est *circumscriptive*, ut illi ajebant, id est, occupando determinatum locum per commensurationem contenti et continentis, quatenus extensio et partes rei contentæ respondent extensioni et partibus loci continentis.

Ast vero intelligere id oportet de anima rationali quoad essentiam seu substantiam spectatam: quandoquidem, si ea spectetur quoad virtutem, id est, quoad vires et facultates agendi, quas complectitur, dici vere potest, eam partialiter existere in determinata corporis parte ¹. Sic, ex. gr., quoad

¹ Præclare D. Thomas: «Relinquitur ergo, quod secundum totalitatem essentiæ simpliciter enuntiari possit esse totam (animam) in qualibet corporis parte; non autem secundum totalitatem virtutis, quia partes (corporis) difformiter perficiuntur ab ipsa ad diversas operationes; et aliqua operatio est ejus, scilicet, intelligere, quam per nullam partem corporis exequitur. Unde sic accepta totalitate animæ secundum virtutem (vires seu facultates agendi), non solum non est tota in qualibet parte, sed nec est tota in toto; quia virtus animæ (scilicet, vis intelligendi) capacitatem corporis excedit, ut supra dictum est». *QQ. Disp. æ De spir. creat.*, q. 1.^a, art. 4.º

Hinc colligere licet, opiniones tum veterum, tum recentiorum philosophorum de animæ sede rejiciendas esse, vel potius sensu carere, nisi ad sensum expositum accipiantur, nimirum, quatenus ex parte facultatis agendi et operationis «una pars corporis perficitur ab anima principalius et perfectius altera», ut habet D. Thomas, *ibid.*, ad 8.^m

vim videndi existit in oculis, quoad vim imaginandi in cerebro.

SCHOLIUM

Præter allatas demonstrationes ad spiritualitatem animæ stabilendam, quarum maxima pars, saltem quoad vim et sensum, apud D. Thomam reperiuntur, alias idem affert ex affectibus et operationibus mentis humanæ desumptas; ut ex vi supra se et suos actus redeundi, ex potentia et efficacia fere infinita ad intelligenda quæcumque objecta, etc. In qua re Angelicus Doctor prudentius sane se gessit quam plurimi philosophi moderni etiam catholicæ scholæ, qui, dum hanc quæstionem versant, toti sunt in demonstranda animæ simplicitate ac distinctione a corpore ex partibus coagmentato, nihil aut parum proferentes pro ejusdem spiritualitate seu distinctione et independentia ab omni materia, sive composita, sive simplici et inextensa, constabilienda. Sic, ut alios minoris notæ omittam, si conferas P. Cuevas, videbis, ipsum in Psychologia demonstrare quidem, animam rationalem distinguere a corpore humano, atque proinde a cæteris corporibus ex partibus coagmentatis; at minime demonstrare, eam distinguere a materia simplici et inextensa: et tamen idem ipse est, qui in Cosmologia probabile habet Boschovichii systema, qui demonstrare aggreditur, elementa, ex quibus constat extensum corpus, esse simplicia et inextensa. Ergo, postquam ille demonstravit, rationalem animam a corpore humano et quovis alio composito distinguere, ac proinde simplicem esse, poterit materialista philosophus ipsi replicare, non esse quidem corpus compositum, esse tamen corpus simplex seu elementum simplex et inextensum. Eodem vitio laborare videtur Balmes, qui in *Philosophia fundamentali* ex una parte admittit, materiam seu corpora constare elementis simplicibus, et simul ex alia parte, dum de anima agit, ejus spiritualitatem nec directe attingit, nec demonstrat, sed demonstrandæ ejus simplicitati totus incumbit. Quid de Cartesio

dicam, qui animæ distinctionem a corpore ex eo unice demonstrare conatur, quod cogitatio pugnat cum extensione, in qua essentia corporis seu substantiæ materialis sita est? Ergo, cum postrema hæc ejus sententia de essentia corporis ab omnibus fere philosophis merito rejiciatur, et præterea probabile sit apud multos, elementa materialia primigenia esse simplicia et inextensa, corrui proculdubio tota firmitas et vis hujus demonstrationis, quæ aut nihil omnino concludit, aut mera probabilitate nititur.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Objic. adversus 1.^{am} thesim. Attributum seu proprietas simplex inesse potest rei ex partibus compositæ; ergo ex simplicitate cogitationis non necessario colligitur simplicitas rationalis animæ. Prob. ant. Corporibus extensis et compositis congruunt gravitas, affinitas, attractio, vis motrix, etc.; atqui hujusmodi proprietates simplices sunt; ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. min. Gravitas, etc., sunt proprietates simplices, *si in abstracto et in ordine ideali spectentur*, trans.; *si prout in rebus existunt et concrete*, neg. Fortasse quidem concedi potest, gravitatem, affinitatem, consimilesque corporum modificationes simplices appellari posse, dum in seipsis concipiuntur, vel dum mens de ipsis cogitat in universali, eas mere accipiendo tamquam corporum proprietates. Ast vero, quidquid de hoc sit, proculdubio certum est, ipsas, prout in rebus existunt, vere simplices ac indivisibiles minime esse, quandoquidem ad divisionem materiæ dividuntur; sic, ex. gr., gravitas corporis dividitur vel minuitur ad divisionem corporis; quippe quæ, ut ajunt physici, est in ratione directa quantitatis materiæ, ac respondet proinde *massæ* corporis. Quod idem, proportionem servata, reliquis proprietatibus congruit.

Inst. cum Locke. Demonstrari nequit, vim cogitandi intrinsece repugnare materiæ; ergo... Prob... ant. Repugnancia intrinseca et absoluta inter cogitationem et materiam de-